

Grå økonomi

SKUP metoderapport 2014 ● Aftenposten

Grå økonomi

SKUP metoderapport 2014

Aftenposten,

Postboks 1

0051 Oslo

Einar Haakaas

Tlf. 98203118

ainer.haakaas@aftenposten.no

Siri Gedde-Dahl

Tlf. 97525118

sgd@kapital.no

Ane Hem

Tlf. 45051039

ane.hem@aftenposten.no

Innholdsfortegnelse

Side

1.		Sammendrag	2
2.		Konsekvenser	2
3.		Bakgrunnen for serien «Grå økonomi»	4
	3.1.	De falske identitetene	4
	3.2.	«Boblejakkemannen» og Askautrud-sporet	4
	3.3.	Nye bevegelser	5
4.		Den sentrale problemstilling	5
5.		Hva som er genuint nytt i saken	7
6.		Organisering, metoder og kildebruk	8
	6.1.	Datainnsamling	8
		6.1.1. Slik kartla vi kriminelle nettverk	8
		6.1.2. Slik kartla vi konkrete oppdrag	10
	6.2	Digital og analog presentasjon	11
	6.3	De første avsløringer	13
	6.4	Muntlige kilder	13
7.		Jakten på verdier i Kosovo	14
8.		Spesielle erfaringer	18

1. Sammendrag

Ved å kartlegge kriminelle aktører og offentlige oppdrag, har vi vist at skattepengene fører kriminelle nettverk i Norge.

Offentlige bygg som Skattedirektoratet og Forsvarsdepartementet er pusset opp av personer i organiserte hvitvaskingsnettverk.

Vi har avslørt manglende kontroll hos både offentlige og private byggherrer samt hos de store entreprenørselskapene i Norge.

Vi har fulgt pengene ut av landet. Konkurslånede malere med milliongjeld i Norge har store verdier i Kosovo.

2. Konsekvenser

- Stortingsdebatt om saken. To skriftlige spørsmål/interpellasjon er reist etter våre reportasjer.
- Høring i bystyret i Oslo, i regi av Finanskomiteen. Bred debatt om bruk av useriøse underleverandører engasjert i kommunale byggeprosjekter.
- Innføring av nye rutiner i Oslo kommune. Det er etablert kontrakter med strengere krav til leverandører og underleverandører.
- Malermester Harald Askautrud AS (nå MHA Entreprenør) ble svartelistet (utestengt fra anbud) i flere etater i Oslo kommune etter avsløringene.
- Kraftig innskjerping av rutinene hos andre offentlige byggherrer som Forsvarsbygg.
- Bred diskusjon om taushetsplikt som hindrer sjekk av underleverandører. Etter at vi avslørte at skatteattester var mer eller mindre verdiløse, kom mulighetene for kontroll av underleverandører opp i full bredde. Finansbyråden i Oslo kommune har tatt opp saken om taushetsplikt med Finansdepartementet. Skattedirektoratet jobber videre med å innføre en ordning som skal sikre gode opplysninger om leverandører i nåtid.
- Nye rutiner hos entreprenørene. Flere har innført krav om toppen to ledd med underleverandører. Noen hadde allerede strammet inn rutinene, men vår omtale førte til at de også gjorde det offentlig kjent, og dermed mer forpliktende. Entreprenørene jobber fortsatt med nye kontrollregimer av underleverandører.
- Etter at Aftenposten kom med sine avsløringer ble det arrangert en rekke seminarer om hvordan man kan sjekke underleverandører for å unngå svart arbeid.
- Flere advokatfirmaer og revisjonsselskaper satser på et nytt marked og tilbyr hjelp til selskaper og innkjøpere for å sjekke underleverandører.
- AF-gruppen kastet ut to firmaer på dagen som et direkte resultat av at Aftenposten var på besøk og stilte spørsmål.

- Det er helt tydelig for oss at markedene har krympet for aktørene knyttet til kriminelle nettverk. Flere har store problemer med å få jobber hos entreprenørene.
- Oslo-politiet har jobbet med deler av de sakene vi har omtalt. De fikk i 2014 en ekstra tildeling av penger for å fullføre sitt arbeid. Det er neppe vår fortjeneste alene, men den offentlige omtalen har trolig bidratt til at politiets ressurser har økt.
- Diskusjonen hos offentlige myndigheter om det som ble hetende *arbeidslivskriminalitet* er ikke bare vår fortjeneste, men omtalen bidro til å sette fart i arbeidet. Etter våre første avsløringer møttes blant andre politietaten, toll og Arbeidstilsynet i begynnelsen av mai for å definere problemet. Dette fortsatte med et toppmøte hos statsminister Erna Solberg i september, og munnet ut foreløpig i en ny handlingsplan med 22 tiltak mot arbeidslivskriminalitet i januar 2015. Et av de temaer vi har berørt er organisering av politiet. Det er ingen tvil om at erkjennelsen av at politiet taper i kampen mot økonomisk kriminalitet har ført til at myndighetene ser på nye modeller for å organisere politiet.
- Serien har vakt stor oppmerksomhet og skapt økt forståelse for problemet knyttet til «svart arbeid» og arbeidslivskriminalitet. Vi har satt temaet på dagsordenen.
- Kontrollmyndighetene fikk 25 millioner kroner på statsbudsjettet til ekstra felles aksjoner mot arbeidskrim.
- Serien har bidratt til generelt økt oppmerksomhet rundt kriminelle grupper fra Vest-Balkan. Blant annet har org.krim ved Oslo politidistrikt og Kripos hatt større aksjoner mot narkotikasmugling knyttet til dette miljøet.

Noen definisjoner

Fiktiv fakturering:

- Selskap A utfører en malerjobb, men later som et annet selskap, B, gjør jobben. B er i virkeligheten er tomt selskap, men sender en faktura for utført jobb til A.
- A betaler fakturaen til Bs konto. Der tas pengene ut kontant, og leveres tilbake til A.
- Selskap A, som faktisk har gjort jobben, kan nå betale sine arbeidere lønn svart og kontant.

Arbeidsmarkedskriminalitet/arbeidslivskriminalitet:

Felles betegnelse på bruk av ulovlig arbeidskraft, sosial dumping, tvangsarbeid, fiktiv fakturering, hvitvasking av kriminelt utbytte og kamuflering av straffbare handlinger i legal virksomhet.

Grå økonomi:

Svart, illegal økonomi som infiltrerer legal økonomi og næringsvirksomhet og uthuler konkurransen.

3. Bakgrunnen for serien «Grå økonomi»

Vi startet hovedarbeidet med denne reportasjeserien i januar 2014 etter at vi hadde en del saker på trykk høsten 2013 knyttet til sosial dumping og svart arbeid i byggebransjen. Vi så noen sammenhenger, og visste at kriminelle nettverk og svart økonomi infiltrerer seriøst næringsliv. Men hvor omfattende og stort var dette?

Einar hadde i flere år samlet stoff om fiktiv fakturering. Det hadde vært flere saker for retten, og en av disse fulgte vi noen dager. Dommene ble også omtalt i avisen med jevne mellomrom fra 2009.

Einar dekket også skatteetatens spesialprosjekt mot fiktiv fakturering, som pågikk i årene 2008 – 2012. Godt organiserte nettverk benyttet fiktiv fakturering som metode i en svært samfunnsundergravende virksomhet. Et sentralt kjennetegn var at kriminelle infiltrerer ordinært, seriøst næringsliv.

Svindelmetoden «fiktiv fakturering» var vanskelig å forklare. Det ble fjernt og teoretisk for folk. Møtet med desken var frustrerende. Gang på gang prøvde vi å få til en grafisk framstilling av hvitvaskingen, men det var tungt å skape engasjement – både på desken og ute i samfunnet. Vi hadde et stort pedagogisk problem.

Samtidig så vi at politiet i liten grad syntes interessert i å ta tak i anmeldelsene fra skatteetaten. De hadde allerede bommet grovt på en større sak. Den fiktive faktureringen fikk sjelden noen konsekvenser annet enn skattekrav mot selskaper som endte i konkurs - med tomme bo. Personene bak var enten forsvunnet eller hadde falsk ID.

3.1. De falske identitetene

Einar jobbet også i et annet spor inn mot det samme miljøet sammen med tidligere kollega Alf Endre Magnussen. Disse reportasjene handlet om personer, hovedsakelig fra Vest-Balkan, som i en periode over flere år hadde skaffet seg falske identiteter. Disse falske ID'ene ble benyttet til å opprette firma og skaffe bankkonto.

Her er rapporten: <http://2010.metoderapporter.skup.no/2010-30%20Fritt%20fram%20for%20falsk%20ID.pdf>

Rundt 600 identiteter ble avslørt som falske. Mange av de samme falske navnene dukket opp igjen da vi startet arbeidet med denne serien.

3.2 «Boblejakkemannen» og Askautrud-sporet

«Boblejakkemannen» dukket opp i en dom høsten 2013. Av politiet fikk han det tilnavnet fordi han alltid gikk i boblejakke av ulike merker på bildene fra overvåkningskameraene. Han var tatt på fersken i flere minibanker hvor han tok ut flere hundre tusen kroner kontant om dagen. Bildet av mannen i arbeidsbukse som fylte lommene med kontanter etter å ha tatt ut penger med et stort antall bankkort, var talende og tydelig. «Boblejakkemannen» var del av et nettverk som hadde hvitvasket over 40 millioner kroner.

Siri hadde gjennom flere år skrevet en rekke saker om sosial dumping. Høsten 2013 dukket det opp en ny sosial dumping-sak, der vi sammen laget en sak om en gruppe litauiske bygningsarbeidere som

ikke fikk lønn, feriepenger og overtid som de skulle. De var underleverandører for det anerkjente firmaet Malermester Harald Askautrud AS.

Det interessante var at mennene bak underleverandør-firmaet, var de samme som tre år tidligere ble tatt for tilsvarende forhold – også den gang som underleverandør for Askautrud. Etter konkurser og ubetalte skattekrav, var de i gang igjen – hos samme malermester. Vi visste Askautrud hadde store oppdrag for stat og kommune. Var det et mønster?

Askautrud dukket også opp som oppdragsgiver i andre saker, da med tilknytning til det albanske malernetverk. Fant svarte aktører veien til offentlige bygg via Askautrud?

3.3 Nye bevegelser

Etter våre oppslag høsten 2013 fikk vi en telefon fra politiet. Politimesteren ville snakke med oss. Vi intervjuet ham, og han gikk usedvanlig hardt ut: Byggebransjen i Oslo stod overfor trusler fra organisert kriminalitet. Responen lot ikke vente på seg. Byggenæringens landsforening fryktet «mafia-tilstander».

I januar 2014 dukket Malermester Harald Askautrud AS (MHA) igjen opp som oppdragsgiver for firmaer mistenkt for svart virksomhet. Det skjedde blant annet i en sivilsak der skatteetaten prøvde å gjøre en privat utbygger ansvarlig for skattekrav mot byggefirmaene han hadde benyttet.

Siri var i utgangspunktet opptatt av sosial dumping-vinkelen, og mener det må finnes mange stygge historier om dårlige arbeidsforhold i dette miljøet, der sårbare arbeidstagerer fra fattige land på Balkan rammes. Einar – med sin «skattebakgrunn» - var mer opptatt av den økonomiske kriminaliteten, og mente vi må løfte dette opp til et nivå som var lite beskrevet fra før: Der det finnes sosial dumping, finnes det ofte også annen kriminalitet.

Vi så også at det bare var de små fiskene som ble tatt - ikke de store. Bakmennene kuttet båndet til leverandørleddet under når det brant. Og de store, norske, ansvarlige oppdragsgiverne skled unna. De som unndrar skatten er selve skurkene, men alle oppdragsgiverne som ser vekk, er også medskyldige, tenkte vi. De er også lettere å stille til ansvar, for de har et omdømme å ta vare på. Myndighetene hadde så langt knapt nok stilt oppdragsgivere til ansvar for slik kriminalitet. Vi ville gjøre det.

Vi tenkte: Når skatte- og avgiftskriminaliteten er blitt så utbredt i arbeidslivet, og fremfor alt i byggebransjen, må det være lønnsomt, veldig lønnsomt. Når det også er slik at sjansen for å bli tatt er svært liten og sjansen for at utbyttet blir inndratt er mikroskopisk – er det viktig at dette avsløres og vises offentlig.

4. Den sentrale problemstilling

Med utgangspunkt i vår begynnende kunnskap om de albanske nettverkene, ønsket vi å lage «den store serien» om skatteunndragelse. Vi kalte den «Grå økonomi» for å sette navn på det nye, skremmende fenomenet at svart økonomi får fotfeste i hvit, legal økonomi.

Vi ønsket med vår serie å vise hva som skjer og vise hvordan svart økonomi vokser rett for nesen på oss alle. Vi ønsket å bevisstgjøre, skape nye holdninger til bruk av svart arbeid og å utløse handlekraft hos myndighetene.

Utfra de bitene av kunnskap vi satt på, formulerte vi følgende teori:

Albanske malernettverk, som bedriver fiktiv fakturering, er underleverandører på en rekke offentlige og private byggeprosjekter.

Vi ønsket å avsløre dette (dersom vi hadde rett), og sette denne virksomheten inn i en større sammenheng: Vi ville vise at svart økonomi er samfunnsundergravende virksomhet og at det faktisk er et stort problem. Vi ville ansvarliggjøre oppdragsgivere.

Vi visste naturligvis at fiktiv fakturering ikke er noe «albansk fenomen». Metoden er gammel og godt kjent for skattegranskere og politietterforskere som har jobbet med skatte- og avgiftsunndragelse. Mange nordmenn er tidligere domfelt for dette. Det finnes 25-30 år gamle dommer som beskriver metoder nokså like de som benyttes i dag.

Forskjellen er at metodene er blitt mer sofistikerte og at kriminaliteten er blitt mye mer grenseoverskridende og internasjonal. Vi hadde naturligvis ikke noe imot å skrive om norske aktører og nettverk, men det var innenfor det albanske miljøet vi hadde flest, konkrete spor denne gangen.

Åpnere grenser, med stor migrasjon og arbeidsinnvandring fra fattige deler av Europa (som Balkan) har også gjort rike, åpne Norge til en «honingkrukke». Arbeidsinnvandrerne dominerer en del bransjer i Norge på en helt annen måte enn tidligere, de fleste på lovlig vis. Det finnes også profesjonelt organiserte kriminelle utlendinger i dette bildet.

Samtidig er det klart at for eksempel albanske, kriminelle nettverk ikke kan operere så profesjonelt i Norge uten en rekke norske hjelpere. Vi ville også forsøke å trekke dem fram.

I vår research kom vi også over en «helnorsk» skatteskurk som via norske kontakter slapp til på en offentlig byggeplass. Da rullet vi opp denne historien som en selvstendig bit.

Problemstillingen vår er da:

Skatte kroner fører kriminelle nettverk. Kriminelle hvitvaskingsnettverk og skatteskurker får offentlige og private oppdrag i byggebransjen.

Vi vil vise: Hvor det skjer, hvordan det skjer og hva de som skal passe på, gjør galt.

Denne problemstillingen sto seg gjennom hele arbeidet, men ble utvidet da vi så muligheten til å spore antatt kriminelle utbytter i utlandet, og fulgte spor fra noen nettverk helt til Kosovo. Fra en sentral kilde hørte vi nemlig tidlig at store kontantbeløp ble ført ut av landet i personbiler.

En ny teori – og tilleggsproblemstilling - ble da:

Utbytte fra svart virksomhet i albanske nettverk i Norge investeres i Kosovo.

5. Hva som er genuint nytt i saken.

Vi har avdekket at:

- Kriminelle aktører har pusset opp Skattedirektoratet , Forsvarsdepartementet, Holmenkollen, skoler og en rekke andre offentlige bygg.
- Konkursrammede aktører, mistenkt for svart arbeid, fremstår som blakke her, men sitter på store verdier i utlandet.
- Norske skatte kroner fører kriminelle nettverk gjennom offentlig byggevirksomhet.
- Falske ID-er florerer på offentlige og private byggeplasser.
- Offentlige oppdragsgivere bruker svart arbeidskraft på mange prosjekter.
- Også på skatteetatens såkalte «hvite» prosjekter, dukker svarte aktører opp.
- Det offentlige har liten kontroll på hvilke underleverandører som benyttes.
- Skatte- og momsattester har liten eller ingen verdi som kvalitetsstempel på leverandører. Likevel brukes den av offentlige oppdragsgivere for å «frikjenne» leverandører.
- Svarte firmaer har kommet inn på offentlige byggeplasser ved hjelp av ren skatteattest.
- Skatteetatens strenge taushetsplikt gjør det vanskeligere å holde skurkene unna.
- Kriminelle nettverk på offentlige bygg bedriver også trygdesvindler.
- Enkelte aktører i nettverkene er koblet til narkotikakriminalitet.
- Hovedentreprenørene fraskriver seg ansvar for kriminelle underleverandører.
- Enkelte private oppdragsgivere frasier seg ansvar for kriminelle leverandører.
- Politiet har henlagt saker mot viktige bakmenn.
- Vi har synliggjort at kriminelle aktører har infiltrert en hel bransje i Oslo-området.
- Det er store penger å tjene på å drive svart malervirksomhet.

I seriens første saker var hovedfokus å vise at de svarte aktørene slipper til på offentlige byggeplasser. Hverken skatteetaten eller politiet er særlig opptatt av hvor aktørene har jobbet, der er hovedfokus at de har brutt loven. For oss har det vært avgjørende å kunne stille oppdragsgivere og hovedentreprenører til ansvar. Symboleffekten av dette er enorm.

Vi har videre sett at oppdagelsesrisikoen for denne typen kriminalitet er liten. Og selv om man blir oppdaget av skatteetaten, er sjansen for å bli straffeforfulgt liten. Strafferammene for heleri er også langt lavere enn for narkotika. Det er derfor store penger å tjene, nokså risikofritt, på svart arbeid og fiktiv fakturering i byggebransjen.

Ved å forfølge konkursrammede aktører, mistenkt for kriminalitet i Norge, som hevder ikke å ha en krone til kreditorene, til deres hjemland Kosovo – har vi vist hvor verdiene havner.

Hverken politiet eller skatteetaten har søkt etter verdier i Kosovo, hjemlandet for svært mange av de aktørene vi har omtalt.

Problemet med kriminell infiltrasjon i seriøst arbeidsliv var i ferd med å vokse seg så stort at temaet var allerede på dagsordenen hos myndighetene da vi begynte vår karlegging høsten 2013. Men det er liten tvil om at vi både har brakt selvstendige avsløringer og ga et kraftig løft til den offentlige debatten ved arbeidet med «Grå økonomi».

6. Organisering, metoder og kildebruk

Det er i serien publisert **61 artikler i Aftenpostens papirutgave** fra høsten 2013 – 13. januar 2015. I samme tidsrom er det publisert **88 artikler på Aftenpostens nettutgave** (i stor grad overlappende).

Siri og Einar har til sammen brukt cirka 1,5 årsverk på prosjektet. Ane, som har jobbet med presentasjon, design og pedagogisk tilrettelegging, har vært til og fra, fordi hun har jobbet med mange prosjekter. Anslagsvis dreier det seg om cirka 2-3 måneder på «Grå økonomi».

Vi skjønnte på et tidlig tidspunkt at omfanget av vår research skulle bli stort. Derfor opprettet vi allerede i januar/februar 2014 en felles, søkbar database. Her la vi systematisk inn alt av relevante dokumenter, bilder og notater. Databasen omfatter ved årsskiftet 2014/2015 i alt 4397 filer/dokumenter i til sammen 438 mapper. Dette tilsvarer 20,3 GB data.

6.1 Datainnsamling

Vi samlet inn data fra starten langs to spor:

- Kartlegging av kriminelle nettverk (navn på firmaer og personer og mest mulig info om dem og forhold dem imellom)
- Kartlegging av konkrete oppdrag (identifisering av hvem som hadde jobbet hvor)

6.1.1. Slik kartla vi kriminelle nettverk:

Startpunktet er Einars oppsamlede dommer og kjennelser i skattesaker, samt hans notater fra rettsaker. Dette er ikke bare straffesaker, men også mange sivile kjennelser, der skatteetaten f. eks. har tatt heftelser eller begjært firmaer konkurs. Her forekommer en rekke firmanavn og mye informasjon om hvem som har sendt fakturaer til hvem. Men dette var bare starten på kartleggingen. Utfra disse grunndataene hentet vi inn mer, mye mer.

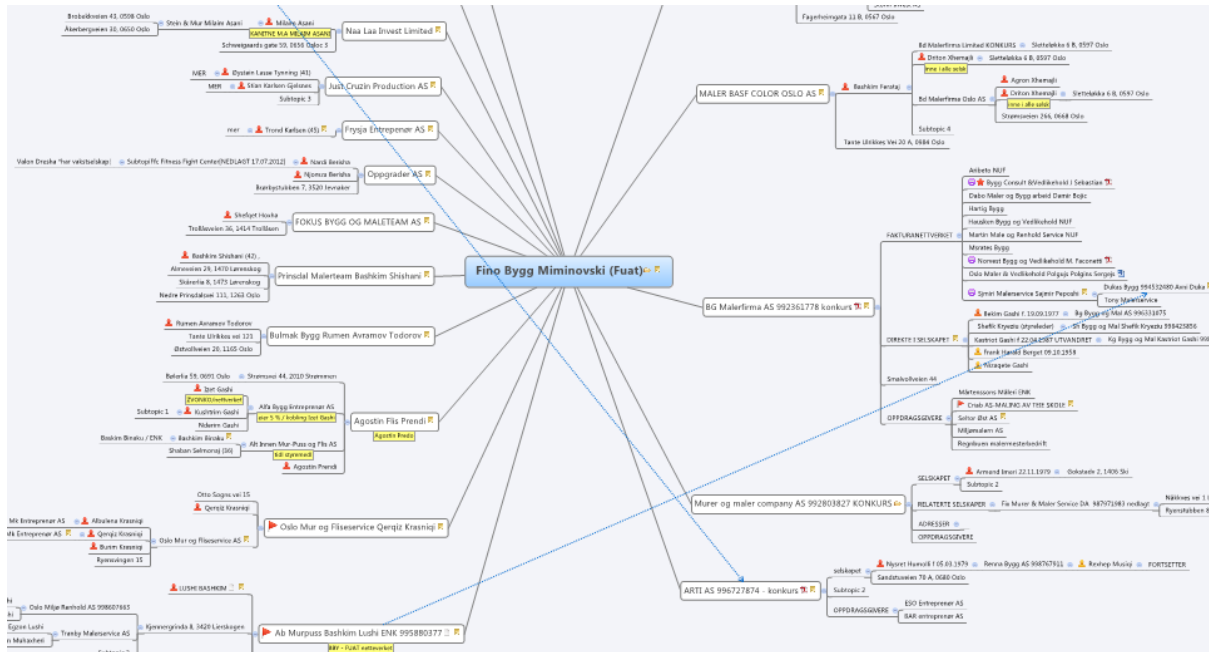
Hvordan skulle vi takle et så stort grunnlagsmateriale? Vi trengte en metode for å kunne analysere sammenhenger i stoffet vårt.

Vi lastet ned og kjøpte inn dataprogrammet Xmind til bruk for å tegne nettverkskart og for å sjonglere mellom excel-filer og slike kart. En stor fordel er at vi også kan lenke direkte til mapper på enkeltfirmaer og personer, der vi har samlet f. eks. dommer og konkursberetninger.

En svært utfordrende del av arbeidet, var nemlig å holde oversikt over aktører. Vi endte med å tegne inn flere hundre selskaper og flere hundre navngitte personer og nesten like mange adresser/adressehistorikk. Firmanavnene er ofte til forveksling like. Vi skisserte seks-syv ulike hovednettverk, og noen av dem gikk over inn i hverandre – ved at en del enkeltaktører opptrer i flere nettverk. En slik tegning kunne inneholde opp mot hundre firmaer. Vi laget til sammen 13 små og store nettverkskart i Xmind.

Det ble også nødvendig å tegne en rekke «støttenettverk» i Xmind for å kunne forstå hva som foregår. Eksempelvis tegnet vi et eget kart for Malermester Harald Askautruds maleroppgjør for Undervisningsbygg på Lusetjern skole. Innsyn i timelister – underlag for fakturaene fra

malermesteren til Undervisningsbygg – ga oss seks personnavn. Vi visste at ingen av disse jobbet i Askautrud, men var knyttet til hvert sitt enkeltpersonforetak. Disse foretakene fant vi igjen som «kjernetropper» for fiktiv fakturering i kartene over hovednettverk.

Illustrasjon: I et nettverk knyttet til Fino Bygg var det eksempelvis tilknyttet 120 små og store selskaper. Vi nådde fram til en del av dem.

Vi brukte systematisk bedriftsinfobasen Bizweb, for å utvide kartet: Hvilke andre aktører er inne i selskapet? Hvilke adresser har selskapet? Hvilke andre selskaper har personene involvert i selskapet? Har selskapene revisjonsmerknader? Er de lønnsomme osv?

Informasjonen ble brukt til å utvide kartet vårt ytterligere, og til å lenke inn notater om enkeltaktører. Vi innførte etter hvert egne symboler for «falsk ID», «konkurs», «siktelse/tiltale», «dom» osv. slik at vi raskt kunne se hvor de røde flaggene vaier.

Hver gang vi kom over en konkurs – og gjorde vi ofte – søkte vi opp kunngjøringene i Brønnøysund der bostyrers mailadresse står, og sendte en anmodning til om innsyn i boberetninger og kjennelser. I mange tilfeller ringte vi også bostyrer.

Innsynsretten i boberetninger er ikke ubetinget, og det kan av og til skape problemer når bostyrer har sendt anmeldelse til politiet. De fleste bostyrere ga oss likevel boberetningene med en gang, selv om noen ville ha en begrunnelse for vår nysgjerrighet. I ett tilfelle ble vi nektet innsyn, men gikk da via tingretten og fikk etterhvert innsyn der.

Boberetningene var svært verdifulle kilder, fordi straffbare forhold var vurdert og fordi de ikke sjelden inneholdt **klipp fra skatteetatens bokettersyn**, der skatte- og avgiftsunndragelse var dokumentert. I noen saker hadde vi også lest enkelte bokettersynsrapporter.

I konkursberetningene, kjennelsene og dommene, og i samtaler med bostyrer kom det det frem **navnet på en og annen oppdragsgiver**. For oss var det nøkkelinformasjon. Vi skulle jo koble kriminelle aktører til konkrete oppdrag og konkrete bygg. Dermed kunne vi begynne å tegne inn oppdragsgivere i nettverkskartene våre.

Vi tittet også på aksjeselskapenes **offisielle regnskaper**, selv om disse gir begrenset informasjon når det kan dreie seg om unndratt omsetning, skatt og avgift og fiktiv fakturering. Men vi observerte et interessant trekk i mange malerselskaper: Lønnskostnadene var beskjedne, mens posten «vareinnkjøp» utgjorde opp mot 70 prosent av kostnadene. Dette indikerer liten egen virksomhet og stor bruk av underleverandører, reelle eller fiktive.

Researcher Lene Li Dragland bisto oss med å skaffe **dommer og kjennelser** fra skattesaker, både ved innsyn i tidligere dommer og ved løpende forsyne oss med nye kjennelser fra tingretter i østlandsområdet. Hun tipset oss også om beramning av nye tiltaler, fengslinger og dommer som kunne være interessante.

I tillegg gjorde vi rutinemessige søk i kommunale og statlige postjournaler.

Vi har også brukt Facebook aktivt for å søke opp enkeltpersoner, bilder og hvem som er koblet til hvem som venner. Der kunne vi også sikkert konkludere med riktig identitet på noen av aktørene.

I ett tilfelle fulgte vi opp en regnskapsfører som var meldt til Finanstilsynet for meget slett regnskapsføring. Vi ba om innsyn i saken, som tydeligvis hadde ligget urørt i tilsynet fram til vi ba om innsyn. Da startet de tilsynsprosessen mot henne, og noen måneder senere var ble hun fratatt lisensen.

6.1.2 Slik kartla vi konkrete oppdrag:

Vi visste at Malermester Harald Askautrud AS (MHA) hadde mange og store oppdrag både for staten og Oslo kommune. Vi måtte finne ut hvilke konkrete oppdrag det dreide seg om, og forsøke å kartlegge om de var store også hos andre oppdragsgivere.

Forskjellige varianter av googlesøk knyttet MHA både til Statsbygg, Forsvarsbygg, Oslo kommune og en rekke andre kommuner i østlandsområdet (f. eks. søke malerfirmaets navn og «kommune» eller «Forsvarsbygg»). Vi gjorde tilsvarende søk for en rekke større entreprenører for å identifisere oppdrag. F. eks. vil et søk på «Peab site:oslo.kommune.no» gi raskt svar på om firmaet har mange oppdrag/store jobber i oslo kommune. Mange treff indikerer det, og mange av treffene vil være oppføringer i kommunens postliste, og der vil det komme frem hvilken etat/foretak som bruker dem.

Deretter sendte vi innsynsbegjæringer til Forsvarsbygg, Statsbygg, Stortinget (der MHA hadde rehabilitert vinduene), Oslo kommune og til en håndfull andre kommuner. Vi ba om innsyn i hvilke oppdrag, til hvilke beløp MHA og en del andre firmaer hadde hatt for etaten siste fem år. Dessuten ba vi om innsyn i bruken av underleverandører. Hvem var brukt/meldt inn? Vi ba også om innsyn i hvilke regler en enkelte etat hadde om bruk av underleverandører, godkjenning av dem og i hvilken grad de sjekket dem.

Vi ba også om innsyn i avtaler med MHA. Vi ville sjekke prisen. Lå de unormalt lavt? Var det noe som indikerte at her kunne det ikke ligge tarifflønn, skatter og avgifter i prisen?

I Oslo kommune gikk vi først en runde med sentralt fakturaregister og fikk oppdrag fordelt på etat. Siden måtte vi gå underleverandør-runden med den enkelte etat/det enkelte foretak.

Vi fikk innsyn i noen avtaler, men ble blant annet nektet i et foretak i Oslo kommune og i Sørums kommuner. Oslo-nekten klaget vi inn til Fylkesmannen, som ga kommunen medhold. Etter vårt syn gikk Fylkesmannen ikke inn i vår klageargumentasjon, og vi mente å ha en god klagesak overfor Sivilombudsmannen. Men klagefristen glapp for oss, dessverre. Vi hadde så mye å gjøre og forfulgte derfor ikke saken videre.

Da vi begynte innsynet kjente vi til tre «**råte egg**» blant underleverandørene til MHA - involvert og til dels domfelt for skatteunndragelse. Snart dukker det opp flere.

Det viste seg også at noen oppdragsgivere hadde en viss oversikt over underleverandører, noen ante ikke i det hele tatt og at enkelte i kontroller hadde avdekket bruk av ikke-innmeldte underleverandører.

Få hadde sjekket underleverandører noe særlig. Oppdragsgiverne viste til at hovedentreprenør etter byggherreforskriften har ansvaret for å sjekke underleverandørene. Det var ikke deres ansvar og de hadde ikke kapasitet, svarte de.

Vi gjorde tilsvarende søk/innsyn på andre entreprenører, uten at de førte fram. Det var heller ikke i alle oppdrag vi fant underentreprenørene ved hjelp av offentlig innsyn, rett og slett fordi oppdragsgiverne ikke visste selv hvem som var brukt. Men etter hvert som vi så nøyer på hvert enkelt firma involvert i fiktiv fakturering, dukket det opp langt flere hovedentreprenører enn MHA.

Alle de største malerfirmaene og hovedentreprenørene hadde brukt disse malernetverkene. De vi lette etter var ofte flere ledd under hovedentreprenør, og ble ikke synlige i de offentlige dokumentene.

Vi satt på en del opplysninger om hvor de kriminelle firmaene hadde jobbet, fra ubekreftede muntlige tips. For å være sikre på at tipsene stemte, ba vi om innsyn hos f.eks Statsbygg, men navnene dukket ikke nødvendigvis opp der. I disse tilfellene måtte vi ta den tidkrevende jobben med å ringe rundt fra sted til sted for å få bekreftelser .

6.2 Digital og analog presentasjon

Vi hadde som nevnt pedagogiske utfordringer i å gjøre sakene forståelige. Menneskene manglet. Vi hadde en stor mengde anonyme kilder som ikke vil stå fram. I bunnen hadde vi god dokumentasjon. Men hvordan skulle vi skape en identifikasjon for leseren? Hvordan gjøre dette lesverdige?

Menneskene i sakene ble derfor erstattet av symboltunge byggverk hvor de useriøse aktørene hadde jobbet. Når Forsvarsdepartementet, Skattedirektoratet og Holmenkollen ble symboler på svart arbeid og kriminell virksomhet skjedde det noe opp i hodene på folk.

I tillegg jobbet Ane sammen med oss andre i en tidlig fase før publisering for å få sidene på papir og den digitale presentasjonen til å skinne. Sakene var i utgangspunktet ganske like, selv om stadig nye nettverk skulle avsløres. For hver publisering måtte vi finne noe nytt som kunne brukes som knagg og inngang.

De viktigste sakene ble trykket i papiravisen. Vi planla helt fra starten å ha tilleggselementer på nett som gjorde stoffet mer tilgjengelig og som utnyttet nye digitale muligheter. Vi fikk produsert en animasjon som forklarte svindelmetoden i detalj. Her laget vi manus i samarbeid med Ane Hem, som tegnet fram fortellingen skritt for skritt. Alt sammen ble sendt over til et eksternt firma for produksjon. Videoen ble publisert på nett samtidig med de første oppslagene:

<http://www.aftenposten.no/webtv/Slik-finansieres-svart-arbeid-7515803.html>

De første oppslagene hadde tilleggselementer i form av egne saker på nett samt video-intervjuer og innslag: Intervju med Forsvarsbygg, video fra AF-gruppen og et intervju med Veidekke.

<http://www.aftenposten.no/webtv/Dette-svarer-Forsvarsbygg-7515452.html>

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Gransket-for-svart-arbeid-mens-de-pusset-opp-Skattedirektoratet-7516878.html>

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Rask-sjekk-avslorte-tvilsomme-leverandorer-7532785.html>

Vi ønsket også et personlig engasjement fra leserne. Derfor laget vi et spill hvor leserne kunne legge inn et anbud på en jobb.

<http://www.aftenposten.no/nyheter/Legg-inn-anbud-pa-en-malerjobb-og-se-om-du-vinner-7768923.html>

Et gjennomgående problem (også etisk) var å vise nettverkene vi hadde kartlagt i dataprogrammet XMind. Vi hadde brukt noen grafiske framstillinger av Zvonko-nettverket. Da rettssaken mot mannen bak Aktiv Maler Service startet, tok vi dette et skritt videre både på papir og nett. I tillegg til grafikk på papir, laget Ane Hem en egen variant – et såkalt storyboard på nett.

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Vil-nagle-edderkopp-i-nettverk-av-svarte-malere-7767222.html>

På nettet laget vi også en felles tag «Grå økonomi» hvor du kan klikke deg inn på de enkelte sakene i bunnen av hver publisering. Slike kunne vi koble alle sakene sammen.

Vi lagde tre «spesialpedagogiske» dobbeltsider for Innsikt-redaksjonen for å forklare bedre for leserne hva dette dreide seg om. Disse ble også presentert på nett:

<http://www.aftenposten.no/spesial/For-hver-kriminell-handling-utbetaler-staten-et-honorar-7543741.html>

<http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Risikoen-ved-kjop-av-svart-arbeid-er-mye-storre-enn-mange-tror-7696387.html>

<http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Toppene-i-kriminelle-nettverk-slipper-unna-7789715.html>

6.3 De første avsløringene

25. mars publiserte vi vår første store sak «Siktet for grov kriminalitet – pusser opp for Regjeringen». Det dreide seg opp Forsvarsbyggs oppussing av Forsvarsdepartementets fasade. De skattesiktede aktørene bak firmaene Select Bygg AS og Aktiv Malerservice AS lå inne i våre nettverkskart. Og de sto pent og pyntelig listet opp med organisasjonsnummer på Forsvarsbyggs liste over underleverandører som de sendte oss da vi ba om innsyn.

Dagen etter følger vi opp med «Skattesiktet pusset opp skattedirektoratet». To uavhengige muntlige, anonyme kilder har bekreftet at skattesiktede Aktiv Maler Service jobbet her, samtidig som skatteetaten selv gransket innehaveren i et bokettersyn. Den endelige bekreftelsen på bruken av firmaet i Skattedirektoratets lokaler, fikk vi i vår konfrontasjon med hovedentreprenør AF Gruppen.

Vi fulgte opp med en sak om at skatteattester var ubrukelige for å godkjenne underleverandører, interessant fordi de brukes som «frikjenning». De påfølgende ukene dekket blant annet diskusjonen om skatteetatens taushetsplikt og hovedentreprenørenes ansvar. Det ble også politisk debatt, særlig på Stortinget og i Oslo kommune. Sistnevnte fikk enda mer å tenke på etter oppslaget om svart arbeid på nye Holmenkollen.

Holmenkollen-sporet: Vi kom på sporet av konkursrytteren i Holmenkollen, via en konkursberetning vi hentet inn litt på siden av hovedmaterialet vårt. Der sto et at innehaveren av firmaet hadde hatt oppdrag på Holmenkollen-anlegget. Beretningen beskrev økonomisk kriminalitet. Vi kjente noe til dette miljøet fra før og tok jobben med å rulle opp mannens historikk. Han viste seg nå å være under politietterforskning, og ved å gjennomgå historikken hans i firmaer, dommer og kjennelser regnet vi ut at han inne i sin femte konkurskarantene da han fikk oppdrag som underleverandør for Karlsen & Nordseth-konsernet i Kollen.

I friluftsetaten i Oslo kommune satt vi en halv dag og gjennomgikk alle fakturaene som Karlsen & Nordseth-konsernet hadde sendt kommunen i Kollen-prosjektet.

I fakturaunderlaget fant vi timelister/jobbeskrivelser fra tre av konkursrytterens firmaer. Dermed hadde vi bevis for hans rolle, og kunne – fra konkursberetninger – beskrive hvilke lovbrudd virksomhetene drev med.

Deretter fulgte en rekke enkeltsaker. Vi hadde hele tiden målet om å følge pengene. Tips om verdier i Kosovo var der helt fra starten, men den jobben fikk vi etter lang forberedelse først gjennomført på høsten.

6.4 Muntlige kilder

Vi har hele tiden hatt et stort antall muntlige kilder i arbeidet med serien. Hovedvekten i arbeidet kom til å dreie seg om det albanske miljøet i Norge. Dette er et svært lukket miljø som det er vanskelig å komme inn i. For utenforstående virker det som om man ikke snakker om de ubehagelige ting som svart arbeid og skattesvindler i miljøet. Dessuten står mange midt opp i dette med begge beina.

De norske entreprenørene, som brukte disse firmaene, ville naturlig nok heller ikke si så mye.

Men vi **fikk** kilder fra innsiden. Det ligger i sakens natur at informantene på innsiden av miljøet er anonyme. De måtte beskyttes. Vi var kjent med historier om trusler, vold og torpedoer i miljøet. De kildene fikk vi kom i hovedsak inn som tipsere etter at de første sakene knyttet direkte til albanske malernettverk stod på trykk.

Det gjaldt blant annet en arbeider som hadde jobbet lenge i det albanske malermiljøet. Vi møtte ham på en bensinstasjon. Han var meget nervøs, og tittet rundt seg hele tiden mens vi snakket med ham sittende i baksetet på vår bil. Da vi seinere sjekket eiendommer i Kosovo, viste det seg at alt han hadde fortalt om ulike aktører stemte svært presist.

Også en kilde som hadde forretningsinteresser inn mot malerselskapene, meldte seg etter at de første sakene kom på trykk. Etter hvert fikk vi ganske mange tips fra bransjen selv. Flere firmaer hadde i lengre tid sett seg lei på at de mistet jobber til useriøse aktører. Disse kildene var delvis åpne, og delvis anonyme.

Vi hadde i lengre tid opparbeidet et kildenett innenfor feltet økonomisk kriminalitet. Dette er personer både i offentlig og privat virksomhet, som har en interesse i at vi belyser denne problematikken. De så at vi fulgte sakene, og kunne komme med små bidrag underveis.

7. Jakten på verdier i Kosovo

Tipsene om at nøkkelpersoner hadde overført store verdier til Kosovo etter hvitvaskingsoperasjoner i Norge kom fra flere uavhengige kilder og var veldig konkrete. Vi ønsket å følge pengene til Kosovo. Landet ble selvstendig stat så sent som i 2008, og ble satt veldig tilbake under balkankrigene på 1990-tallet. Vi antok at offentlige registre og innsynslovgivning lå langt bak det vi har i Norge.

Vi trengte en lokal kontakt, og vi ønsket oss en engasjert, erfaren lokal journalist i Kosovo som kunne være en del av vårt team i denne delen av arbeidet vårt. Via Miranda Patrucic fra Organized Crime and Corruption Reporting Project/Investigative Dashboard, som jobber tett med Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), <http://birn.eu.com/en/network/birn-kosovo-home>, fikk vi en lokal kontakt i Pristina. Hun hadde etter hvert ikke kapasitet til å følge oss opp. Via nettsøk fant vi Lawrence Marzouk. Han (og en kollega) hadde skrevet en håndbok om søk i offentlige registre i Kosovo, <http://birn.eu.com/en/file/show/Manual-On-Investigative-Journalism-in-Kosovo-English.pdf> (veldig nyttig for oss) og hadde base i Pristina. Han viste seg nå å være stasjonert i Storbritannia, men henviste oss til kollega Peter Collaku i www.gazetajnk.com, tilknyttet BIRN i Pristina. Han ble vår mann.

Den første kontakten ble etablert i juli. Vi hadde deretter sporadisk kontakt utover høsten, og tett kontakt i forberedelsene til vår reise til Kosovo 23.-27.november. I Kosovo jobbet han sammen med oss (og en lokal fotograf) i tre dager. Siden gjorde han et betydelig etterarbeid for oss for å få ut flere opplysninger.

Hans innsats var gull verdt. Han kjente lokale forhold, han snakket albansk og fulgte opp innsyn og undersøkelser etter at vi var reist hjem.

Innsyn i registre

På nettstedet <http://www.investigativedashboard.org> fant vi webadresser til eiendomsregister og firmaregister i Kosovo.

Eiendomsregisteret <http://www.kca-ks.org/> var ikke åpent for eiendomssøk søk på nett. Vi forsøkte å be om innsyn via mail, men fikk ikke svar.

Firmaregisteret (ARBK) <http://www.arbk.org/en/Home> fordrer enten at du har navnet på selskapet eller selskapsnummeret. Personssøk var bare mulig dersom du hadde fødselsnummer.

Personnumre i Kosovo – hvordan i all verden skulle vi få tak i det?

Lawrence' håndbok ga oss svaret. Det finnes valglister i Kosovo, der stemmeberettigede er listet opp med personnumre. Disse var en periode tilgjengelig på nett, før myndighetene fjernet dem igjen. I mellomtiden hadde journalister lastet dem ned. De er nøkkelen til innsyn i firmaregisteret, og hyppig brukt av lokale journalister.

Via kontakter i Kosovo fikk vi tak i disse listene. Det var 33 lister, en for hver kommune. Det ville være en kjempejobb å søke opp et stort antall personer i opptil 33 lister. Kollega Fredrik Hager-Thoresen la derfor inn alle listene i én felles PDF. Da kunne vi søke på navn og fødselsdato, og søkemotoren bladde gjennom de over 9000 sidene på relativt kort tid. Når riktig navn/fødselsdato dukket opp på lista, hadde vi også personnummer. Vi kunne dermed sitte i Norge og finne ut hvorvidt en person eide noe firma i Kosovo.

Det var for så vidt mulig å søke på alle tenkelige navn fra våre nettverk. Men vi måtte følge opp informasjonen på vår reise til Kosovo og bygge den ut hvis det skulle gi mening. Vi måtte begrense prosjektet.

Kosovo har en arbeidsledighet på 35-40 prosent, svært mange reiser ut for å jobbe og «alle» sender penger hjem. I 2012 utgjorde hjemsendte penger 10 prosent av landets økonomi (ref tidsskriftet «Kosovo 2.0»: Migrasjon, høsten 2014) Det er vanlig å understøtte familiemedlemmer og det er vanlig at eiendom føres på foreldre. Men hvordan i all verden finne de «svarte pengene» i dette bildet? Vi kunne jo ikke bevise at verdier vi fant Kosovo var ervervet med svarte penger fra Norge. Vi kunne ikke få innsyn i valutatransaksjoner eller utførsel av kontanter. Og ikke minst: Kunne verdier ført på familiemedlemmer i Kosovo uten videre kobles til de norsk-albanske malerne?

Tipsene om eiendommer og firmaer var mange. Løsningen ble å finne fram til noen personer i vårt materiale som norske myndigheter hadde krav mot, og som i Norge hevdet de ikke hadde verdier. Disse har plikt til å oppgi sine verdier i utlandet. I en personlig konkurs forfaller ikke udekkede krav i boet før etter tre år.

Vi utarbeidet flere Kosovo-spor, men fordi noe av dette er upublisert stoff nevner vi bare dette sporet:

Gerbeshi-familiens verdier. Fire medlemmer av samme familie (to brødrepar som er fettere, alle fra samme by) var konkurs med malerfirmaer i Norge. Tre av dem i personlige konkurser, med til dels store udekkede krav. Skatteetaten hadde i bokettersyn knyttet tre av dem til

fiktiv fakturering. Vi hadde konkrete tips om at de satt på betydelige verdier i Kosovo, dels ført på andre familiemedlemmer.

Funn i firmaregisteret (ARBK)

Gerbeshi-søket: Vi fant første omgang to selskaper på to blad Gerbeshi, «Sejda» og «Eri Color», med registreringsdato, selskapets formål, eiere og nøkkelperson. Ut over dette, kunne vi ved innsynskrav til ARBK få ut en liste over registrerte endringer i selskapet (noe ala «kunngjøringer» i Brønnøysund). Vi fikk ikke regnskaper. I noen tilfeller var aksjekapitalen oppgitt, andre ganger ikke. Vi forsøkte å be om innsyn fra Norge, men fikk bare i ett tilfelle svar. Etter det overtok Petrit innsynsbegjæringene, han kunne purre på telefonen – på albansk – og ble ikke ignorert som oss fremmede langt borte i Norge.

Vi hadde Kosovo-fødselsnummer på tre av de fire Gerbeshi-malerne, og på to av ektefellene. Den fjerde, Isa Gerbeshi, fant vi ikke, men vi antok at vi hadde feil fødselsdato pga. bruk av falsk Id i Norge.

Like før vi reiste til Kosovo gjorde vi søkeøvelsen i ARBK en gang til – for sikkerhets skyld, og fikk et oppsiktsvekkende resultat: Lillebroren til Isa var registrert med et nytt firma, «Metro», så sent som i august 2014. Han hadde skutt inn 100.000 Euro i aksjekapital mens han var under konkursbehandling i Norge. Vi hadde sittet i retten og hørt han si han ikke hadde noen verdier.

Eiendomsregisteret

Petrit forberedte oss på at det var svært vanskelig å få innsyn i eiendomsregisteret, det har tradisjonelt vært svært lukket. Han mente også at det ville være større håp om innsyn i de kommunale registrene enn i det nasjonale. Vi måtte møte opp personlig. Petrit ringte og fikk avtale med lederne for de respektive eiendomsregistrene i kommunene Gjilan (der Gerbeshi-familien kommer fra) og i Pristina. Her måtte vi fremføre våre innsynsønsker, og håpe det beste.

Kosovos eiendomsregister måtte bygges opp fra grunnen av etter krigen. Serbia «stakk av» med Kosovos eiendomsdata, og folk måtte komme med sine egne kopier og la kommunen kopiere. Senere har serberne gitt tilbake kopier. Norge har bistått Kosovo i oppbyggingen av registeret, noe som ga oss goodwill hos Gjilan-sjefen. Han sa de hadde fått økonomisk støtte fra Norge og at den norske ambassadøren hadde vært på besøk. Håpet om innsyn svant likevel da sjefen innledet med en halvtimes foredrag om oppbyggingen av registeret. Vi fikk klemt inn et spørsmål om innsyn, og til vår store overraskelse bekreftet han at rettslig sett var det ingenting i veien for innsyn!

Han slapp oss inn bak skranken i publikumskontoret, der en meget vennlig byråkrat søkte for oss. Vi kunne søke på alle navn og finne deres eiendommer innenfor kommunegrensene, og fant en rekke eiendommer ført på foreldrene til våre to brødrepar Gerbeshi.

Isa Gerbeshi var registrert i kommunen, men uten eiendommer. Søket ga oss imidlertid rett fødselsdato på mannen, og dette ble senere bekreftet av opplysninger vi fikk ut i Norge.

Vi oppdaget at byråkraten søkte i en nasjonal database, søkbar på alle innbyggere i Kosovo, men hvor eiendomsdata utenfor Gjilan var sperret.

Også i Pristina fikk vi møte sjefen for det kommunale eiendomsregisteret. Hun avklarte raskt at vi kunne få innsyn. Vi leverte en liste med navn/personnummer og firma/organisasjonsnummer, og kunne tre timer senere hente en utskrift. Her sto det enten «ingen eiendommer» eller – på de som hadde eiendommer: Parsellnummer (tilsvarende norsk gårds- og bruksnummer) og areal (antall kvadratmeter).

Vi fikk ingen eiendomshistorikk (dato for eierskifte, tidligere eier osv) eller prisinfo, slik vi ville fått i Norge. Heller ikke i Gjilan fikk vi slike detaljer.

Det mest interessante funnet var at moren til to av Gerbeshi-brødrene satt på syv eiendommer på over 100 mål til sammen, i Pristina.

Vi fikk også webadressen til en geodatabase for Kosovo, <http://geoportal.rks.gov.net/search;jsessionid=0C7A65DA8E9EC5A84A694787B56D317D> der vi kunne søke opp parsellene ved hjelp av parsellnummeret vi hadde fått. Der kunne vi se om de var bebygde og nøyaktig hvor de lå i kommunen. Basen hadde noen sorte hull, men vi greide å søke opp de fleste eiendommene.

Tilbake til firmaregisteret med Isa Gerbeshis riktige fødselsdato/personnummer fant vi nå firmaet hans, «Genti». Vi hadde nå identifisert ytterligere familiemedlemmer, og fant også firmaet «Ora-S» på faren til Isas fettere, som var det andre norsk-albanske brødreparet Gerbeshi.

Ute i felten

Gjilan: I en liten landsby i Gjilan fant vi bostedene til Gerbeshi-klanen, tre store murvillaer, to av dem betydelig påkostet. Folk vi snakket med omtalte dem som husene til de norsk-albanske malerne. I registeret sto disse eiendommene på foreldrene.

Å finne frem til adresser i Kosovo er krevende. De færreste bruker gatenummer, og i registrene er det ofte omtrentlige adresser. Vi fant Gerbeshi-husene fordi vi i valglistene kunne identifisere skolekretsen de avgir stemme i. Det er en tallkode, men websiden til energiselskapet (<http://www.kqz-ks.org/sq/ku-me-votu>), «oversatte» tallkoden til skolekrets-navn når vi søkte på personnummer. Vi lærte trikset av journalister vi møtte i Pristina.

Petrit følger opp

Omtrent så langt rakk vi å sikre informasjon i dette sakskomplekset mens vi var i Kosovo. Petrit hadde sendt innsynsforespørsel på alle de nye firmaene vi hadde funnet, for om mulig å finne ny info her. Da dokumentene kom var det mest oppsiktsvekkende at det nye firmaet «Metro», etablert samtidig som innehaveren var under personlig konkursbehandling i Norge, var eier av en møbelbutikk/fabrikk i Gjilan. (Butikken hadde vi allerede sikret oss bilde av, fordi det av registreret fremgikk at familien var involvert i driften.)

Petrit reiste også ut og fant firmaet Genti og «Isas hus» for oss. Vi hadde forgjeves lelt etter dette i Pristinas forsteder mens vi var i Kosovo, men først da brikkene begynte å falle på plass, fant Petrit stedet og sendte oss bilder.

Petrit forsøkte nå også det nasjonale eiendomsregisteret, der vi etter et par uker fikk informasjon om noen som hadde eiendommer, med henvisning til hvilken kommune de lå i. Men det var ingen

parsellnumre, ingen størrelse eller info om type eiendom. Petrit fortalte at de ansatte i registeret virket motvillig til å gi ut informasjon.

Innsynet ga likevel to interessante funn:

- Isa Gerbeshi, som vi tidligere ikke hadde funnet eiendommer på, var oppført med to eiendommer i nabokommunen til Pristina (forstad).
- Moren til Isa, som vi tidligere hadde funnet en rekke eiendommer på både i Pristina og Gjilan, eide ingen eiendommer, opplyste det nasjonale registeret. Det var åpenbart feil, vi satt jo med kopier av originaldokumenter fra lokalt register.

Dermed kom denne saken på trykk:

http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Konkurs-i-Norge_-kakser-i-Kosovo-7845532.html

8. Spesielle erfaringer

Vår første saker ble raskt blinket ut til lansering av ny design på Aftenposten i papir som et flaggskip. Dette var både en fordel for oss, men medførte også en del ulemper. Det var flott at redaktørene var veldig engasjert i vårt arbeid, men det ble litt mye av det. Ofte var det mange gjennomlesninger fra ulike hold. Noen ønsker om korrigering gikk på tvers av hverandre, og det ble mye ekstra arbeid for oss i tiden opp mot publisering. Men diskusjonen var jo også nyttig, og vi har fått veldig god støtte i arbeidet underveis. Det har vært allmenn entusiasme for prosjektet i redaksjonen.

En PFU-klage mot en av våre saker kom sommeren 2014, der det viktigste ankepunktet var kobling av en konkret sak til animasjonen som fulgte hele serien. Det medførte mye arbeid. Aftenposten hadde allerede blitt dømt flere ganger den siste tiden, og redaktørene var bekymret. Vi ble ikke felt, men det satte oss litt tilbake i fremdriften av serien.

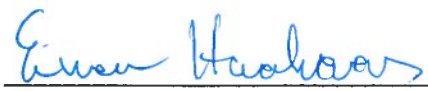
<http://presse.no/pfu-sak/19914/>

Men vi stod overfor en rekke andre etiske dilemmaer. I våre saker var det ofte hverken domfellelse, tiltale eller siktelsler når vi omtalte personers og selskapers tvilsomme virksomhet. Det siste reiste en rekke etiske problemstillinger vi måtte ta stilling til hver gang. I første rekke gjaldt det identifikasjon av selskaper og personer. Dette forhindret oss også fra å legge frem hele nettverk, blant fordi de innblandede hadde ulike status f. eks med hensyn til siktelsler osv.

Vi fikk underveis en rekke tips om konkrete byggeplasser hvor de kriminelle startet på nytt under navnet til andre. Ved et slikt tilfelle på Marienfryd på Hasle dukket vi bare opp på plassen og ble invitert inn av Veidekkes representant på stedet. Utstyrt med hjelm fikk vi møte malere i arbeid. Alarmen gikk, og mobiltelefonene ble brukt flittig. Men det var først da vi gikk ut fra byggeplassen vi skjønnte det. To mann tittet ned på oss fra en parkeringsplass. De trakk seg tilbake. Vi ventet til de hadde satt seg inn i bilen, og da bilen kjørte bortover gaten, sikret vi oss registreringsnummeret. Det viste seg at bilen tilhørte den albanske samboeren til en kvinnelig regnskapsfører. Hun, moren og søsteren dukket opp i flere av nettverkene. Vi var under oppsikt, men registrerte ikke noe lignende seinere.

2 vedlegg: Saker på trykk og saker på nett

Oslo, 15. januar 2015

Einar Haakaas

Siri Gedde-Dahl

Ane Hem